

SOCIOLOGIE

COMPORTAMENTE ȘI STRATEGII DE VIAȚĂ ÎN VALEA DRĂGANULUI (jud. CLUJ)

Andrei Negru

Institutul de Istorie „George Bariț” din Cluj-Napoca

The modernization of the Romanian rural area, according to its correspondent Western contemporary pattern, presupposes the existence of a human potential capable and disposed to sustain such a demarche. However, generally, at this moment, within the Romanian village, there are only few agents capable, by their attitude and resources for a capital of ideas or for a pragmatic capital, of meeting the demands of the now, of the reform. There are only a few grass-roots people able to promote and to develop active, successful strategies as an answer to the change which affects, sometimes beyond their will, their everyday life and their background and environment. On the other hand, the taking-up of a life-style, compatible with the requirements of the integration into the European Union and of the globalization, is a difficult and long lasting process, dotted with obstacles, either objective in their essence, or subjective ones. Throughout this process, in the way of living of the grass-roots people, mores and pro or anti-reformist life strategies, situated on different segments of the traditional-modern continuum, coexist in a larger or a smaller proportion, depending on the stage of development of different territorial communities. This fading of the old and the new on the level of economic and social comportment or action is apparent as well in the case of the Village of Valea Drăganului (County of Cluj), where, besides the still dominant “traditional” elements, some characteristics of the modern society already show their presence and manifest themselves.

Ancorat încă, prin structură și funcții, în ruralul tradițional, satul românesc trebuie să facă în prezent eforturi considerabile pentru a recupera decalajele care îl despart de corespondentul său european contemporan, în care „industria și mai ales serviciile au înlocuit de mult agricultura și creșterea animalelor ca activități dominante”, iar „fermierii încep să reprezinte mai degrabă un fenomen rar prin ponderea pe care o ocupă în populația activă”¹. Tranziția ruralului nostru spre modelul ruralului occidental nu trebuie însă să vizeze identificarea cu acesta, ci, dimpotrivă, construirea unei noi structuri, care să păstreze, desigur într-o formulă

¹ Mălina Voicu, Bogdan Voicu, *Satul românesc pe drumul către Europa*, Iași, Edit. Polirom, 2006, p. 16.

modernizată, cât mai mult din identitatea sa actuală. Ideile de transformare și progres, apanaje ale modernității, trebuie să fie însoțite de cele de „conservare a tradițiilor și de preservare a identităților”². Această idee este conținută în documentele internaționale privind dezvoltarea rurală, care decretează că ruralul este un tip de organizare socială ce trebuie preservată, indiferent de costurile implicate, tocmai pentru păstrarea diversității sale culturale și naturale³. Dar, pentru a se moderniza, fie într-o formă cât mai apropiată de modelul apusean, fie într-una care să conserve cât mai mult din identitatea sa actuală, comunitatea rurală românească are nevoie de programe de dezvoltare bine articulate, care să țină seama de condițiile „mediului fizic și social” concret⁴ și, în egală măsură, de actorii sociali, individuali și colectivi, capabili să le pună în operă. „În dezvoltarea rurală rolul primordial revine resurselor umane, comunităților locale, participanților”⁵, se subliniază într-un studiu consacrat dezvoltării rurale.

Alinierea la standardele europene, obiectiv implicit oricărui program de dezvoltare, presupune, atât în mediul urban, cât și/mai ales în cel rural, „schimbarea mentalității românilor (...) schimbarea modului de a gândi și de a acționa” al tuturor și al fiecărui individ în parte⁶. Adoptarea unui comportament în concordanță cu cerințele integrării europene și ale globalizării în general este un proces dificil și de durată, mai ales în cazul populației rurale, care, urmare a celor aproape cinci decenii de socialism, și-a pierdut o anumită „abilitate” nativă de a face față, uneori în mod ingenios, diverselor provocări la care a fost expusă de-a lungul timpului⁷. Modul de viață caracteristic societății românești de dinainte de '89, când traiectoriile individuale și/sau familiale erau prestabilite și cunoscute, implicând un efort personal minim pentru parcurgerea lor⁸, a indus și în rândul ruralilor o atitudine dominată de pasivism. Omogenizarea socială, considerată în epocă „o etapă nouă în realizarea unei calități superioare a vieții”⁹, a avut efecte negative atât pe termen scurt („în acest context al omogenizării și al omului nou, nu prea era loc pentru tipuri sociale, marcă a diversității comportamentale și valorice,

² Radu Cristian Barna, *Dezvoltarea regională în Europa*, Cluj-Napoca, EFES, 2007, p. 9.

³ Ana Bleahu, *Dezvoltarea rurală pe plan internațional. Actori și tendințe*, în Cătălin Zamfir, Laura Stoica (coord.), *O nouă provocare: Dezvoltarea socială*, Iași, Edit. Polirom, 2006, p. 282.

⁴ Carmen Furtună, *Comunitatea rurală în tranziție. Diagnoza satului românesc actual*, București, Academia Română, Institutul de Sociologie, 1993, p. 10.

⁵ Vincze Mária, *Dezvoltarea regională și rurală. Idei și practici*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2000, p. 16.

⁶ Mălina Voicu, Bogdan Voicu, *op. cit.*, p. 31.

⁷ Exemple ale acestei „abilități” se întâlnesc frecvent în lucrările cercetătorilor Școlii sociologice de la București, publicate în revista „Sociologie românească”, ce descriu modul în care diferite comunități rurale din perioada interbelică s-au adaptat, parțial sau în ansamblul lor, unor condiții de mediu mai puțin prielnice sau au valorificat resursele locale în vederea asigurării unui trai mai bun locuitorilor.

⁸ Manuela Sofia Stănculescu, Ionica Berevoescu, *Sărac lipit, caut altă viață! Fenomenul sărăciei extreme și al zonelor sărace în România 2001*, București, Edit. Nemira, 2004, p. 27–28.

⁹ C. Zamfir, I. Rebedeu (coord.), *Stiluri de viață. Dinamica lor în societatea contemporană*, București, Edit. Academiei RSR, 1989, p. 15.

a unei realități socioculturale care se autoconstruiește în afara tiparelor tăiate ideologic¹⁰), cât mai ales pe termen lung, diminuând capacitatea de reacție și de adaptare a indivizilor la situații noi, așa cum sunt cele antrenate de actuala tranziție. O astfel de situație este „lupta” pentru spațiul rural¹¹, o realitate cotidiană în țările dezvoltate, vizibilă deja și în cazul țării noastre, mai ales în hinterlandul marilor orașe, preferat din ce în ce mai mult ca spațiu de locuire sau de desfășurare a unor activități, economice sau de altă factură, dar și în zonele mai îndepărtate cu potențial peisagistic și cu condiții de mediu mai deosebite, unde localnicii intră tot mai mult într-o competiție inegală cu categorii de populație mai dinamice, fie aceștia autohtoni din urban sau chiar cetățeni străini.

„Provocările” tranziției sunt abordate în general de către locuitorii ruralului românesc prin intermediul unor moduri și stiluri de viață¹² atașate preponderent trecutului. Populația rurală se caracterizează, în marea ei majoritate, prin comportamente și atitudini colective și individuale pasive, rutiniere, de așteptare și de resemnare în raport cu transformările social-economice și culturale majore în care este antrenat mediul ei de viață, ca de altfel întreaga societate. Presiunea pentru modernizarea comunităților rurale „vine prea puțin din interior”¹³, datorită faptului că acestea nu dispun deocamdată decât de puține elemente umane capabile să-i impulsioneze și să-i susțină dezvoltarea și evoluția spre modelul dorit. Și aceasta pentru că, pe de o parte, pe fondul diminuării drastice a încrederii între oameni, autoritatea liderilor locali formali sau informali („antreprenori sociali”¹⁴) s-a redus și ea până la dispariție, iar pe de altă parte implicarea noilor antreprenori din zona economicului în viața comunitară, cel puțin în cazurile investigate de noi, este deocamdată nesemnificativă.

În general, în satul românesc nu există în momentul de față decât puține elemente capabile, prin atitudine și resurse de capital ideatic (uman și simbolic) sau pragmatic (social și material)¹⁵, să promoveze și să facă față cerințelor noului, ale reformei. Nu există decât puțini rurali în măsură să promoveze și să dezvolte strategii de viață¹⁶ active, de succes, ca răspuns la schimbarea care le afectează mediul de existență, iar pe de altă parte, nu s-a elaborat nicio strategie „oficială”

¹⁰ D. Sandu, *Sociologia tranziției. Valori și tipuri sociale în România*, București, Edit. Staff, 1996, p. 17.

¹¹ Henri de Farcy, *L'espace rural*, Paris, P.U.F., ed. II, 1985 [1975], p. 6–7.

¹² Ad. Dan, *Mod de viață/stil de viață*, http://wwwq.iccv.ro/romana/disctionar/adi/adi_mod.htm.

¹³ Vl. Pasti, Mihaela Miroiu, C. Codiță, *România – starea de fapt*, vol. I, București, Edit. Nemira, 1997, p. 62.

¹⁴ D. Sandu, *Sociabilitatea în spațiul dezvoltării*, Iași, Edit. Polirom, 2003, p. 38.

¹⁵ D. Sandu, *Sociologia tranziției. Valori și tipuri sociale în România*, ..., p. 28.

¹⁶ În sens sociologic, prin strategie de viață se înțelege „modul în care indivizii își utilizează resursele de orice natură (resurse materiale, capital social, capital uman etc.) pentru a-și satisface nevoile” (*Resurse, valori, strategii de viață și legitimitatea politicilor sociale*, B. Voicu (coord.), http://www.iccv.ro/romana/studii/teme/2002,res_val_strg.htm).

pentru subminarea inerției față de schimbare care domină actualmente ruralul românesc¹⁷.

Deși la prima vedere s-ar părea că noțiunea de strategie nu poate fi asociată ruralului, mediu social unde, datorită rigurozității implicate de sensul ei inițial, preluat din terminologia militară, aceasta are, în general, un câmp de manifestare relativ redus, literatura sociologică rurală actuală îi consideră, de pildă, pe producătorii agricoli din sud-estul european ca fiind „niște actori economici raționali, care își optimizează resursele de care dispun și minimizează riscul economic”, în cadrul unor strategii agrare bine conturate, și anume: 1) strategia orientării spre carieră; 2) strategia orientării spre afaceri; 3) strategia orientării spre munca salariată; 4) strategia micului fermier; 5) strategia țărănească de subzistență¹⁸.

Evidențierea comportamentelor și atitudinilor ruralilor, a strategiilor individuale de viață dezvoltate în acest mediu, în scopul stabilirii unor tipologii, necesită, ca și în cazul altor fenomene și procese ce acompaniază perioada de tranziție, un demers care presupune și implică desfășurarea unor investigații de teren¹⁹. Pentru a fi concludente, aceste investigații trebuie să-și propună „acoperirea” tuturor categoriilor de indivizi care populează ruralul la un moment dat. Diferențind, de pildă, populația rurală franceză în funcție de timpul efectiv petrecut în teritoriul respectiv, Henri de Farcy distinge următoarele categorii: cei care petrec întreaga zi în localitate; cei care petrec numai o parte din timp, fiind angajați în afara acesteia; cei care petrec în rural doar sfârșitul de săptămână; cei care petrec în rural doar vacanțele; cei care se retrag în rural la pensie; cei care părăsesc orașul pentru a face carieră în rural²⁰. O altă categorizare a populației rurale se poate face în funcție de tipurile de activități practicate într-un loc sau altul, categoriile ocupaționale rezultate, ca și cele temporale de altfel, fiind susceptibile, la rândul lor, de a fi divizate în paliere mai înguste.

Această nouă „realitate socială” extrem de nuanțată, încă în curs de elaborare și consolidare, nu se „pretează” la o analiză de tip cantitativ, care n-ar putea s-o surprindă în toate dimensiunile sale. Mai adecvată ei este cercetarea calitativă,

¹⁷ N. Popa, *Țara Hațegului: potențialul de dezvoltare al așezărilor omenești. Studiu de geografie rurală*, Timișoara, Edit. Brumar, 1999, p. 163.

¹⁸ Lee-Ann Small, *Strategii de supraviețuire agrare în Bulgaria și sudul Rusiei: o analiză calitativă*, în *Catalyse. Cunoaștere, participare și dezvoltare în spațiul comunitar*, M. Pascaru (coord.), Cluj-Napoca, Edit. Argonaut, 2005, p. 70–72.

¹⁹ „[...] în epocile de tranziție, culturile cheie trebuie găsite pe teren, nu deduse teoretic.” Cercetătorul de cabinet „este preocupat să descopere în culturile locale doar generalul preexistent în mintea proprie”. Cercetătorul de teren „acceptă ideea că variantele pe care le poate întâlni în mod concret sunt, practic, infinite, că realitatea este, adesea, în plină creație și că, din acest motiv, cercetarea seriilor trebuie să preceadă stabilirea tipologiilor” (N. Radu, Carmen Furtună, Gabriela Jelea-Vancea, Carmen-Cornelia Bălan, *Prefaceri socio-umane în România secolului XX. De la comunitatea tradițională la comunitatea postcomunistă*, București, Edit. Fundației „România de Măine”, 1996, p. 9).

²⁰ H. de Farcy, *op. cit.*, p. 15.

bazată pe interviuri intensive, care permite obținerea unor cantități mari de informații și „descrierea comprehensivă a unui eveniment sau a unei unități sociale”²¹, a comportamentelor și strategiilor de viață dintr-o localitate rurală transilvăneană în cazul nostru.

Localitatea Valea Drăganului este situată din punct de vedere geografic în nord-vestul județului Cluj, mărginindu-se cu județele Bihor, Sălaj, precum și cu satele Poieni, Bologa, Ciucea, Tranișu și Lunca Vișagului”²². Ca tip de așezare, Valea Drăganului este un sat aliniat²³, numele său venind de la cel al râului care îl străbate de la sud la nord.

Valea Drăganului este un sat cu rădăcini adânci în istorie, având o atestare documentară de peste 500 de ani. „Localitatea Valea Drăganului este menționată în anul 1455 printre posesiunile familiei Banffy. În 1493 sunt menționați și iobagii care gospodăreau pământurile acestea. În acel an, moșia era dată ca zălog familiei Szarvadi, apoi va reveni familiei Banffy pentru aproape 500 de ani. Pentru această familie, locuitorii satului tăiau lemne din pădure, pescuiau păstrăvi din Drăgan, toate bunurile fiind transportate pe cheltuiala lor la Bonțida”²⁴, loc de reședință al respectivei familii nobiliare. Spre finele secolului al XIX-lea, satul era bine dezvoltat din punct de vedere economic. Dispunând de un mediu natural bogat în resurse [„Cariera profirică de o calitate excepțională (...) Pădurile ocupă interfluviile și versanții cu stejari și goruni, ulm, frasin, tei, cireș, plop, carpen și fag. La marginea pădurilor, pe fânațe și pajiști, se găsesc: alun, păducel, arin alb și negru. Pe măsură ce altitudinea crește, pădurea se omogenizează, din diversele specii întâlnite la poalele dealurilor, aceasta, mai sus, se reduce la două sau cel mult trei specii în amestec, fag, fag și molid, molid și brad în etajul superior montan, iar jnepenul pe golurile montane cele mai înalte”²⁵], localitatea Valea Drăganului s-a dezvoltat și datorită situației sale în proximitatea liniei ferate, precum și a șoselei care leagă două mari centre ale Transilvaniei, Cluj și Oradea. Un alt factor care a contribuit substanțial la dezvoltarea sa, ca de altfel și a celorlalte localități din zonă, a fost calea ferată forestieră de pe valea Drăganului, construită după 1918, care a permis exploatarea mai facilă a resurselor locale de lemn și piatră. Beneficiind, astfel, de facilități de transport, în zonă s-au înființat câteva obiective economice (cariera „Granitul” din Poieni s-a înființat în 1875, iar fabrica de cherestea în jurul anului 1900²⁶) care, trecând prin diferite etape de

²¹ G. King, R. Keohane, S. Verba, *Fundamentele cercetării sociale*, Iași, Edit. Polirom, 2000, p. 18.

²² I. Lungu, *Valea Drăganului – trecut și prezent: monografia satului Valea Drăganului*, Cluj-Napoca, Edit. Todescu, 2002, p. 9

²³ I. Mihăilescu, *Sociologie generală. Concepte fundamentale și studii de caz*, Iași, Edit. Polirom, 2003, p. 264.

²⁴ Comisia metodică a profesorilor de istorie din comuna Poieni, *Din istoricul satelor neocooperativizate din comuna Poieni*, Poieni 1980–1982 (manuscris), p. 35.

²⁵ N. Șteiu, Gh. Negru, *Poieni. Spațiu, istorie, spiritualitate*, Cluj-Napoca, Edit. Casa Cărții de Știință, 2003, p. 13.

²⁶ *Ibidem*, p. 166.

modernizare, au contribuit la bunăstarea locuitorilor și în secolul următor. În ultimele decenii ale secolului al XX-lea, de maximă importanță pentru zonă, ca și pentru localitatea Valea Drăganului, a fost șantierul barajului hidroenergetic Drăgan-Iad [„Barajul Drăgan este o construcție de beton în arc cu dublă curbură, reținând în fața lui un volum total de 112 milioane metri cubi de apă având o dublă utilitate: acumularea apei pentru uzina electrică de la Remeți și pentru cele aflate în aval pe Valea Iadei și pe Crișul Repede, dar și de retenție a viiturilor celor două râuri. Are o înălțime de 120 metri, cota la coronament 856 și o lungime de 424 metri (...) Prin acest baraj se regularizează un debit mediu de 8,7 metri cubi de apă pe secundă”²⁷], care a asigurat locuri de muncă bine remunerate pentru o mare parte a populației din zonă.

În prima jumătate a secolului al XX-lea, Valea Drăganului era un sat puternic și stabil din punct de vedere demografic. Astfel, dacă la recensământul din 1784–1787 în sat existau 572 locuitori, în 1918, conform statisticii întocmite de preotul satului, populația satului număra 1423 persoane. La recensământul din 1920 erau înregistrați 1757 locuitori, la cel din 1931, 2181 locuitori. Această caracteristică demografică se păstrează și în anii democrației populare. La sfârșitul acestei perioade (1991), populația satului era de 2111 locuitori, iar la începutul anului 1997 erau 1896 locuitori²⁸. Actualmente, populația sa este de 1735 locuitori, Valea Drăganului fiind și din punct de vedere demografic cel mai important sat al comunei Poieni. Această relativă stabilitate demografică s-a datorat, credem, dezvoltării economice de tip industrial a zonei, începută, așa cum aminteam mai sus, la sfârșitul secolului al XIX-lea și continuată și în perioada mai sus menționată. Existența unui segment important de forță de muncă salariată în rândul populației din Valea Drăganului a avut efecte benefice în plan social și cultural asupra localității, care în decurs de două decenii și-a înnoit aproape în totalitate fondul locativ și a manifestat o deschidere remarcabilă spre educația prin școală a tineretului. „În perioada anilor 1965–1985 în sat s-au construit peste 527 de case noi, practic aproape fiecare familie și-a construit o casă nouă. Azi, din cele 560 de case existente în sat, au mai rămas 33 de case vechi (...) Cu timpul au apărut în sat case cu etaj, în număr de 37, înzestrate cu tot confortul modern, canalizare, baie, mobilă modernă, 3–4 camere, plus bucătărie și cămară. Casele sunt construite din cărămidă, acoperite cu țiglă, cu geamuri mari și luminoase, pe jos dușumea din scândură și parchet. Din totalul de 560 de numere de casă, 542 de case sunt electrificate, 61 case au introdusă apa potabilă prin cădere și au baie (...) Absolvenți ai unor școli postgenerale: în perioada 1927–1940: 71 persoane (...) în perioada 1950–1997: 509 persoane, din care cu pregătire medie 410, iar cu pregătire superioară 99.”²⁹

²⁷ *Ibidem*, p. 16.

²⁸ I. Lungu, *op. cit.*, p. 77.

²⁹ *Ibidem*.

Evenimentele din decembrie '89 au găsit Valea Drăganului, ca și mai toate satele din împrejurimi, într-o situație economică prosperă, demnă de invidiat mai ales de către populația satelor cooperativizate, în care procesul de „socializare” a agriculturii produsese efecte negative însemnate. În comuna Poieni existau în acel moment câteva unități economice puternice, care furnizau câteva mii de locuri de muncă și, implicit, salarii relativ substanțiale locuitorilor. Ulterior, la fel ca și în întreaga țară, datorită privatizării întreprinderilor și a restructurării economiei, zona la care ne referim a intrat, și ea, într-o cădere liberă, cu efecte deosebit de negative mai cu seamă în planul ocupării forței de muncă.

„Erau înainte de '89 peste o mie de muncitori în cariera din Poieni și cam 1000 de muncitori în fabrică și la exploatarea forestieră din munte. Oamenii se descurcau, eu zic, destul de bine. Acuma nu au unde lucra o grămadă de tineri. Fabrica îi aproape închisă. Carierele lucrează dar cu o tehnologie mai avansată și muncitorii îi foarte puțini(...) O mai fost și crescători de animale care mai sunt și acuma câțiva. Se câștiga destul de bine fiindcă erau contracte cu animalele, în special cu vițelii (...)mulți au avut noroc cu barajul, la baraj o lucrat o grămadă de muncitori(...) Acuma, în afară de cei care lucrează la cariere, mai lucrează la pădure, că sunt câteva gateri: unu-i aci la Victor – are în jur de 100 de muncitori, mai este gaterul celor de la carierele Poieni, care funcționează pe lângă barajul de la intrarea în Valea Drăganului – acolo îi 15-20. Fabrica de la Poieni mai funcționează dar cu foarte puțini muncitori (...) Mai sunt ceva societăți comerciale mici unde mai lucrează oamenii și cam atât” – Int. nr. 4.

Perdanții revoluției din acest punct de vedere au fost localnicii ocupați în activitățile de exploatare și prelucrare a lemnului și a pietrei, în vârstă de până la aproximativ 50 de ani, precum și tinerii intrați deja sau în curs de a intra în câmpul muncii. Pentru că majoritatea populației masculine cu vârsta de peste 50 de ani, care fusese ocupată în activități incluse în grupe de muncă ce permiteau pensionarea înainte de limita normală de vârstă, a reușit să se pensioneze înainte de desființarea unor unități economice sau de reducerea activității altora. Acești „tineri pensionari” s-au alăturat celor deja existenți, proveniți din sectorul industrial sau din alte sectoare. În plus, după '89 s-au acordat pensii și unor crescători de animale din sectorul necooperativizat.

„În general marea majoritate a persoanelor în vârstă au pensii pentru că au avut locuri de muncă. Au lucrat în cariere și în exploatarea lemnului, plus că 20 de ani s-a lucrat și la barajul de pe râul Drăgan unde au lucrat foarte mulți oameni (...) au pensii și din agricultură” – Int. nr. 2.

Apoi, ca și majoritatea persoanelor refugiate în urma Diktat-ului de la Viena, o parte din locuitorii satului au beneficiat, și ei, de statutul de refugiat și de drepturile aferente acestuia, ceea ce a mărit substanțial numărul pensionarilor din

localitate, precum și cuantumul pensiilor celor care dobândiseră statutul de pensionar pe baza încadrării lor o anumită perioadă în muncă. Această situație a făcut ca, în Valea Drăganului, populația în vârstă, posesoare și a unor gospodării proprii destul de bine puse la punct, să devină categoria socială cea mai puternică din punct de vedere economico-financiar și, în multe cazuri, susținătoarea unor familii formate din două sau trei generații. În Valea Drăganului, aproape în fiecare familie există cel puțin o pensie, dar în cele mai multe cazuri aceasta este dublată de o a doua pensie și/sau de un salariu, situație care a determinat, în multe cazuri, reducerea drastică sau chiar abandonarea agriculturii, fie ea chiar numai de subzistență, și transformarea localnicilor în consumatori de produse procurate din comerț.

„De ce să cumpere (animale) și să lucre dacă-s 600 de case în Drăgan și vreo 950 de pensii (...) Sunt case unde iese patru «salarii» și atunci de ce să muncească, mai bine le cumpără din prăvălii” – Int. nr. 17.

De fapt, această situație nu este o noutate pentru locuitorii satului, care și înainte de '89 aveau un comportament asemănător, așa cum remarcă un subiect dintr-un sat aflat mai în amonte, unde creșterea animalelor era, și mai este încă, o obișnuință moștenită de la bătrâni.

„După cum suntem mai la munte noi ținem tot obiceșuri vechi, că bătrânii noștri erau obișnuși să țină animale și noi am apucat și ținem animale. Darăștia de pe vale de mai din jos, ei întotdeauna o fost mai domnoși, o ținut câte o vacă la 2–3 case, o fost tăți cu servicii, mulți o fost în servicii, n-o ținut, poate nici nu li s-o meritat că dacă o avut un servici bun și poate o câștigat, di ce să se complice cu vaca aia (...)” – Int. nr. 20.

Existența acestor resurse financiare generate de statutul drăgănarilor de muncitori forestieri ori în carierele de piatră a făcut, alături desigur de așezarea sa într-o regiune neprielnică agriculturii, ca Valea Drăganului să fie „un sat unde agricultura nu a fost și nici nu este ocupația de bază a locuitorilor.”³⁰

După '89, pe lângă această situație financiară relativ satisfăcătoare, datorată statutului de pensionari sau de salariați al majorității locuitorilor, mai intervin și alți factori, obiectivi și subiectivi, care determină abandonul agriculturii sau, mai corect spus, al zootehniei, fie aceasta și numai de subzistență, comportament caracteristic majorității gospodăriilor din Valea Drăganului.

Între factorii obiectivi, este vorba, în primul rând, despre nerentabilitatea creșterii taurinelor, în condițiile în care în localitate nu mai există un centru de colectare a laptelui, deci acesta nu mai poate fi valorificat decât pe piețele situate departe de localitate, iar prețul actual al produselor lactate, ca și al animalelor pentru sacrificat este neatractiv.

³⁰ *Ibidem.*

„Nu este un punct de colectare a laptelui, animalele sunt destul de ieftine și atunci oamenii o început să se lase de animale. O grămadă de pământuri nu-s cosite” – Int. nr. 4.

Absența unui centru de colectare a laptelui a avut ca efect și dispariția bubalinelor din localitate, altă dată preferate de către localnici datorită laptelui lor superior din punct de vedere calitativ, comparativ cu cel al taurinelor, și a alimentației mai puțin pretențioase, dar deficitare față de acestea în ce privește posibilitățile de valorificare prin sacrificare.

„S-a renunțat și la creșterea bivolorilor. E drept că nu sunt pretențioși la furajare, dar viței cresc mai greu și nu au valoare, pentru că cei care mai țin animale le țin pentru viței. Pe un vițel de 3–4 luni se primește 10–12 milioane, iar pe ăla de bivol trebe să-l țină 2–3 ani și nu primește atâta. Dar viței de vacă roșie îi dau rapid și contra unei sume mari (...) Și mai este ceva, acum schimbându-se sistemul de subvenție, nu mai subvenționează litrul de lapte, ci capul de vacă. Se pare că așa este în UE. Nu știu dacă-i corect, că asta nu stimulează creșterea unor vite de rasă” – Int. nr. 10.

O scădere însemnată s-a produs și în cazul ovinelor, cu toate că zona se pretează foarte bine la creșterea acestora.

Un alt factor obiectiv care a dus la declinul gospodăriei țărănești, în speță la abandonarea zootehniei, alta dată intens practică în localitate [„Ce-o muncit și cât o muncit bunicii noștri, că n-avea de unde să-și țină (...) Ția țineau 10 vaci, boi și ce mai țineau” – Int. nr. 9] este îmbătrânirea populației, creșterea animalelor implicând, pe latura asigurării nutrețului pentru sezonul rece și a muncii zilnice presupuse de îngrijirea lor, un efort fizic de care aceasta nu mai este capabilă [„Populația este îmbătrânită (...) Cred că mai mult de jumătate din populație este peste 45–50 de ani. Deci la o populație din asta nu poți să pretinzi nu știu ce activitate (...) Înainte lumea se străduia să crească animale, să țină animale multe. Acum nu o mai fac. Dimineața când mergeau vitele la câmp se umplea strada de ele. Acuma (...) nu mai țin nimeni animale. Pentru că cei care sunt aicea nu au putere să le crească (...)” – Int. nr. 11] sau un efort financiar, care, chiar la un calcul sumar, se dovedește a fi nerentabil.

„Mulți dintre oamenii care sunt pensionari trebuie să-și cheltuiască pensia ca să țină un porc sau o vacă, niște găini. Și atunci or ajuns, făcând niște calcule economice, la concluzia că mai bine cumpără din magazin cu banii pe care-i investesc pentru creșterea unui porc sau pentru ținerea unei vaci (...)” – Int. nr. 13; „(...) dacă ai vrea să-ți găsești un om la coasă vara, îi dai 600 de mii la zi, mâncare, țigări, băutură și tot nu-ți vine. Ieși aproape la un milion cu o zi de muncă și tot nu-i mulțumit că vrea mai mult” – Int. nr. 17.

Un alt factor, de data aceasta de natură subiectivă, este faptul că agricultura este considerată de către populația mai tânără (localnici aflați în postura de salariați sau de întreprinzători privați) o activitate inferioară în raport cu altele și nerentabilă, atașabilă doar celor care nu sunt capabili să facă altceva.

„Ai mei mai țin o vacă, un porc, găini, deși eu i-aș sfătui să șadă blânzi. Noi tinerii nu avem timp pentru gospodărie și sunt convins că agricultura în zona noastră este o afacere proastă. Eventual o face cineva care nu știe să facă altceva”. – Int. nr. 2; „(...) tineretul nu mai are nevoie de animale. Cine mai intră în grajd să mulgă vaci, cui îi mai trebuie?” – Int. nr. 12.

Reducerea activității de creștere a animalelor este pusă și pe seama noilor reglementări impuse de integrarea în Uniunea Europeană, implicând „obligativitatea introducerii standardelor UE în domeniul producției agricole, nu numai la nivel de legislație, ci și la nivelul practicii agricole efective”³¹, pe marginea cărora s-au brodat tot felul de zvonuri, culminând cu cel al unei posibile interdicții de a mai crește animale în gospodăria proprie.

„Pe urmă iară-i problema asta: o dată cu intrarea în UE este deja frica omului că nu poate să-și mai țină o vacă în curte, o găină, un porc” – Int. nr. 13.

În fine, un alt factor care are efecte negative pe acest teren este atitudinea tinerilor față de muncă și mai ales refuzul celor neîncadrați în vreun gen de activitate productivă de a efectua munci agricole, atât în gospodăriile proprii, cât și, desigur contra cost, în ale altora, atitudine de dată mai recentă, cel puțin în contextul la care ne referim.

„Dintre cei care au venituri mici o parte sunt dispuși să lucreze la alții ca zilieri, o parte nu. Deja lumea s-o tras de-o parte, deși nu au bani (...) Au puțin dar nu se duc să muncească. Vara la coasă, oamenii i-ar solicita, dar nu mărg. Mai bine stau și taie frunză la câni sau beau o bere în tăță zua și cu asta îs mulțumiți, deși omul îi plătește și le dă de mâncare. Greu găsești să meargă, deși eu cred că nu-i nicio rușine, cu ciurda de vaci sau cu turma de oi. La vaci îs numa țigani care grijesc de vaci așa cum grijesc (...) Aștealalți nu se duc. Nu știu (...) de rușine, de măreție” – Int. nr. 4.

Această situație este determinată, se pare, atât de situația financiară bună a majorității familiilor, pe care am amintit-o mai sus, cât și de o anumită atitudine de protejare a copiilor, cu certe efecte negative ulterioare.

„Există și generație, hai să zic de vârsta a doua, așa de vârsta mea, care am învățat să lucrăm, că ne-o învățat părinții să punem mâna și să lucrăm și să

³¹ Mălina Voicu, B. Voicu, *op.cit.*, p. 32.

arăm și să cosim, și să facem absolut orice. P-ai noștri, pe copii, nu i-am învățat, sau i-am învățat foarte puțin să pună mâna, să facă un lucru. Generația asta, copiii noștri, trăiesc din salariul părinților sau din pensia părinților sau bunicilor. Este inutil să-i chemi să-ți facă, să-ți lucre. Nu vin. Li se pare prea puțin cât li se dă, și dacă pot să trăiască dintr-o pensie pe care încă o au părinții sau bunicii lor, di ce să lucre?” – Int. nr. 6.

O asemenea atitudine, de dată mai recentă, opusă celei din societatea modernă spre care tinde și societatea românească, diferă substanțial de cea manifestată aici mai de mult, când copiii aveau un rol bine precizat în gospodărie, pe care și-l îndeplineau uneori chiar în detrimentul frecventării școlii, dar care le inducea un spirit al muncii, astăzi, din păcate, tot mai absent. Este vorba aici și de o dorință a părinților de a-și menaja copiii și de a-i lăsa să profite de toate „cuceririle” societății occidentale în materie de distracție și de petrecere a timpului liber, fără a-i și responsabiliza la un moment dat, așa cum se întâmplă în respectivul context, fapt sesizat și de oameni din zonă care au avut prilej de contacte cu acesta.

„Această atitudine nu-i sănătoasă. N-ar trebui procedat așa, dar părintele zice e copilul meu, lasă lui să-i fie ușor că mie mi-o fost greu (...) Am văzut în Franța un exemplu super, bine că acolo și locurile de muncă se găsesc mai ușor, în orașelul unde am fost nu stă nimeni părinte împreună cu fiu sau fiică. O terminat școala, are servicii, i-o strâns mâna, nu-i mai ajută cu nimica. Domnule construiește, fă, că și eu mi-am făcut (...) Nu am auzit acolo să zică domnule îmi ajut fiul să-și facă casă sau îi dau atâta amar de bani. Și asta îi bine!” – Int. nr. 4.

Spre deosebire de situația din Occident, dar și de cea din unele zone rurale din țara noastră, cele din hinterlandul marilor orașe în speță, în Valea Drăganului majoritatea gospodăriilor sunt compuse, și acuma, din două familii. „Locuirea cu părinți” este un comportament cvasi-general, cu efecte economice benefice, determinat în bună măsură de fondul locativ de bună calitate al localității, dar și de o anumită tradiție a unei gospodării mai extinse, de relațiile bune dintre generații.

„În general stau cu bătrânii și-s relații bune, deci nu-i concepția aceea din occident ca tânărul să-și facă viața lui, iar bătrânul să rămână singur (...) Aici bătrânii sunt încă prețuiți (...) relațiile dintre generații sunt bune, nu sunt conflicte, bătrânii sunt respectați, iar tinerii, poate și pentru că au nevoie de ajutor, rămân cu părinți” – Int. nr. 13.

Aceasta face ca sumele de bani rezultate în urma căsătoriilor tinerilor să fie orientate, în general, înspre modernizarea locuințelor (dotarea acestora cu băi, achiziționarea de mobilier modern, îmbunătățirea confortului termic – înlocuirea ferestrelor cu geamuri termopan, înlocuirea sobelor cu centrale termice etc.) și înspre dotarea acestora cu aparatură electrocasnică de ultimă oră.

„Dacă îi o casă bună mai are rost să facă alta? (...) Nici ăștia cu situație materială bună (privatizații) nu s-au separat de părinți” – Int. nr. 1.

Dar, deși locuiesc împreună, cele două familii sunt totuși destul de bine delimitate spațial, „bătrânii” ocupând, de regulă, spațiul destinat bucătăriilor de vară, situat în curte sau la demisol, și financiar (nu sunt „într-o pită” – Int. nr. 7; „Gospodăria noastră e separată de a lor. Banii îs separați, locuim împreună, gătim împreună, mâncăm împreună, dar administrarea banilor se face separat” – Int. nr. 2).

Dar grija pentru viitorul copiilor se manifestă nu doar prin această „tolerare” a lor în spațiul familial al părinților, ci și prin încurajarea și suportul acordat celor capabili să continue școala dincolo de învățământul general obligatoriu urmat în localitate.

„(...) copiii care fac școli și care pot face școli se duc la școală. Sunt foarte puțini cei care nu vor să meargă mai departe. Toți vizează să meargă un pic mai sus. Și atunci sigur că pleacă de aici” – Int. nr. 15.

Valea Drăganului are o adevărată tradiție în școlarizarea copiilor, datorată, în mare parte, activității culturale din perioada interbelică a preotului Aurel Munteanu³², tradiție preluată și de localitățile învecinate din amonte. În anii socialismului, această tradiție a fost întărită de efortul cadrelor didactice din localitate de a asigura elevilor o pregătire care să le permită accesul în învățământul postgeneral.

„(...) școala asta a fost recunoscută ca și copii pregătiți (...) totdeauna cele mai bune rezultate și la olimpiade și la simulări le-a avut Drăganul. Sperăm că va fi tot așa” – Int. nr. 13.

Acest fapt a avut efecte benefice în plan individual, Valea Drăganului fiind recunoscută prin numărul mare de reprezentanți ai diferitelor profesii, unele chiar de vârf, răspândiți în întreaga țară, ceea ce a creat o adevărată emulație în rândul drăgănarilor, oameni recunoscuți în zonă pentru mândria lor, care și-au dorit și-și doresc să se impună în comunitate nu numai prin realizările lor, dar și prin cele ale copiilor. Pe de altă parte, poate mai mult decât în alte sate, datorită faptului că foarte mulți localnici au fost și unii încă mai sunt salariați, iar posibilitățile de trai pe seama agriculturii sunt limitate, familiile cu copii au tins și tind încă, indiferent de efortul material presupus de acest lucru, să le asigure acestora profesii

³² „Deosebit de intensă este activitatea culturală în primii ani ai secolului XX, când autoritățile de la Budapesta făceau eforturi de maghiarizare. Ia naștere o bibliotecă din inițiativa preotului Munteanu, care la 1910 avea 200 volume. S-a constituit un nucleu de membri ai Despărțământului Hida-Huedin al Asociației ASTRA din Sibiu (...)” (Comisia metodică..., p. 37).

aducătoare de venit salarial și, în perspectivă mai îndepărtată, de pensii, existând aici încă credința că „cine are carte are parte”.

„(...) dacă ai o calificare, e mai ușor decât să stai aici la țară cu sapa în grădina ta și restul nimic (...) Și așa gândesc și părinții de aici. Eu știu ce eforturi fac ca să-și crească copiii și să-i țină la școală până la cel mai înalt nivel. Nu sunt refractari la ideea de a face școală copiii, îi încurajează cum pot” – Int. nr. 15.

Totodată, acest fapt a avut și are în permanență și efecte negative la nivel comunitar, contribuind la scăderea volumului demografic al localității, [*„În general, din cei care au făcut facultate, puțini s-au întors. Majoritatea sunt în Cluj, în Oradea. Tendințe să se reîntoarcă nu cred că sunt (...) Zona deocamdată nu oferă prea multe posibilități” – Int. nr. 2*], la îmbătrânirea populației, dar mai ales la diminuarea calității acesteia, elementele sale cele mai capabile și mai dinamice alegând să trăiască și să-și desfășoare activitatea profesională în alte contexte. Această situație nu este specifică numai locației investigate de noi, ci este caracteristică întregului mediu rural, încercarea de revigorare a acestuia lovindu-se peste tot de „realitatea unei populații îmbătrânite, lipsite de inițiativă, în cadrul căreia tinerii, tot mai puțini, se simt atrași de modul de viață industrial-urban și nu dezvoltă proiecte de economie agricolă modernă”³³.

Dacă cei în vârstă nici nu-și pun, motivat am putea spune, problema inițierii unei afaceri [*„Noi nu ne-am gândit să facem ceva că suntem trecuți de miazăzi în seară! (...) Suntem bătrâni să ne ocupăm acuma de cazat turiști. Ne limităm la gospodăria pe care o avem deocamdată. Trebuie cheltuială ca să amenajezi pentru turiști. Trebuie să ai ceva fonduri ca să poți să-ți amenajezi camerele, cum ar avea «pretenții» turiștii” – Int. nr. 20*], localnicii apți de muncă, rămași, în marea lor majoritate, fără plasament, în condițiile în care exploatarea lemnului și a pietrei, două activități puternic dezvoltate anterior în zonă, s-au privatizat și s-au diminuat drastic după ‘89, își leagă speranțele încadrării/reîncadrării în muncă de lucrările de la autostrada Brașov–Oradea [*„Toată lumea așteaptă autostrada Bechtel (...) Speră că autostrada o să le aducă bunăstare. Văd că în viitor se va dezvolta infrastructura în zonă. Autostrada bănuiesc că se va derula pe 10 ani, rămâne după aceea întreținerea și alte activități colaterale” – Int. nr. 2*] sau de apariția unor investitori din afara localității, care să înființeze aici diferite afaceri de mai mică [*„Bine ar fi de exemplu să facă cineva o secție mică de croitorie, deci să facă ceva unde să poată lucra și femeile (...)” – Int. nr. 16*] sau mai mare anvergură [*„(...) să vină investitori să facă o uzină mare, o fabrică mare de ceva aici, să aibă toată lumea de lucru” – Int. nr. 18*]. O asemenea populație nu este, în general, capabilă să facă față exigențelor impuse de transformarea societății, de tranziția de la socialism la capitalism,

³³ N. Popa, *op. cit.*, p. 163.

să-și ia soarta în propriile mâini, rămânând încă tributară vechii mentalități, indusă de paternalismul și protecționismul vechii epoci.

„Foarte multă lume încă crede că cineva te împinge de la spate, crede că nu te lasă nime în soarta ta și se înșală” – Int. nr. 2.

Pe de altă parte, un alt factor care frânează adoptarea unei atitudini pozitive față de procesul de privatizare, în condițiile în care majoritatea populației nu dispune de resursele financiare presupuse de un asemenea demers, este conștientizarea riscului implicat de împrumuturile bancare și, prin urmare, încercarea firească de a-l evita („prevenirea riscurilor a constituit un deziderat al oricărei societăți și se plasează la baza acțiunilor indivizilor”³⁴), căruia i se asociază, desigur, un oarecare risc, inerent economiei de tip capitalist, pe care localnicii, ca și mulți dintre rurali în general, nu sunt capabili să și-l asume.

„(...) eu nu am avut curajul să o fac. Îmi trebuiau bani și în bancă mi-o fost frică să mă bag (...) poate mergea, poate nu mergea (...) Dacă nu puteam să plătesc ratele ce făceam? Trebuia să dau și ce aveam. Ca să iei din bancă trebe să fii aproape sigur că dublezi banii, ca să plătești ratele și să și rămâi cu ceva” – Int. nr. 18.

Locuitorii din Valea Drăganului manifestă o anumită „inertie” și față de unele oportunități de câștig care nu implică riscurile presupuse de privatizare. Ei nu sunt receptivi, de pildă, la ideea cazării turiștilor în gospodăriile proprii, o asemenea activitate nefiind agreată atât din motive obiective, cât și din motive subiective.

„Îi vorba și de bani (pentru amenajarea locuinței – n.n.), dar nici oamenii nu vor să fie «deranjați». Nu sunt familii care închiriază camere la turiști, închiriază doar pentru cunoștințe, pentru cei care vin așa o zi, două și se cunosc cu localnicii. Dar pentru străini (necunoscuți – n.n.) nu închiriază” – Int. nr. 1.

De asemenea, localitatea încă nu se confruntă cu exodul spre țările occidentale, care marchează semnificativ viața multor comunități românești

„(...) unii au plecat. Nu prea mulți, dar totuși sunt plecați, adică nu prea mulți comparativ cu alte zone ale țării. Sunt plecați câțiva în străinătate, în Italia, hai să zicem 20 și ceva (...)” – Int. nr. 14.

³⁴ B. Voicu, *Resurse, valori, strategii de viață. Spații sociale de alegere în tranziție* (Teză de doctorat), Universitatea din București, p. 87 (<http://bogdanvoicu.home.ro/cv/cv-main.htm>).

Această „inerție” se datorează, credem, și faptului că în localitate mai există încă o anumită bunăstare materială, datorată, așa cum aminteam anterior, veniturilor din pensii și salarii, ca și unei anumite abilități a localnicilor de a se descurca, manifestată chiar și în anii socialismului.

„(...) probabil că încă se trăiește mai bine aici ca și în altă parte. Trăiesc din pensii, alocații, din lemn, mai au unii proprietăți, păduri, mai taie lemne, mai vând (...) și din animale: mai vând un vițel, un porc, dacă pot să-l mai vândă”
– Int. nr. 18.

Dar, chiar și în cazul unor privatizări de mai mică anvergură, finanțarea prin credite bancare nu este agreată. Este cazul a trei întreprinzători în agroturism, proprietari ai unor micropensiuni, atestate sau în curs atestare de către ANTREC, care au preferat să-și „construiască” afacerile în ritmul impus de resursele financiare proprii, fapt care le asigură un anumit confort psihic, ei nefiind presați de termene de restituire a creditului.

„Ne-am interesat de ceva fonduri Phare, rambursabile, nerambursabile și (...) o picat treaba că am vândut ceva teren, că altfel nu puteam face. Aveam de gând să facem apel la fonduri Phare. Dar acum nu știu când vom mai face așa ceva. Dar nu suntem datori la nimeni(...)” – Int. nr. 8.

Din același motiv, al neasumării unor riscuri, cele trei micropensiuni furnizează clienților doar servicii de cazare, servirea mesei implicând costuri suplimentare – personal calificat și anumite standarde igienico-sanitare, neîndeplinirea acestora atrăgând sancțiuni severe pentru antreprenorii lor.

„(...) trebuie să ai și personal calificat pentru pregătirea și servirea mesei, pentru bucătărie. (...) Dacă oferi și masă pentru turiști vin tot timpul peste tine controale de la Sanepid (...)” – Int. nr. 10.

Tot astfel, și preocuparea de a-și diversifica oferta de servicii în direcția unor activități de destindere în timpul sejurului sunt extrem de limitate (ceea ce conduce, desigur, la „limitarea” clientelei), și aceasta datorită costurilor materiale implicate de un asemenea demers, varianta „asocierii”, a „construirii” unui patrimoniu comun de mijloace de agrement (posibil datorită poziționării teritoriale a celor trei micropensiuni, situate într-o „vecinătate”) nefiind, deocamdată, decât un deziderat al respectivilor întreprinzători.

Aceste „privatizări” au fost „gândite” ca niște activități conexe, secundare, de către cei care le-au pus în practică, două dintre familiile implicate în agroturism fiind pensionari, iar cea de-a treia proiectându-și, inițial, afacerea pentru o „retragere în activitate” în momentul pensionării, ca și pentru o eventuală și dorită (deocamdată) implicare a copiilor.

„Am gândit-o în perspectivă, pentru copii, pentru mine, pentru retragerea la pensie (...) Deci eu am început activitatea de turism ca o treabă colaterală și încerc să o dezvolt, și în ideea că dacă copilului îi va place să o ducă mai departe” – Int. nr. 10.

De fapt, întregul demers al acestor mici antreprenori din agroturism se înscrie pe linia unor strategii „de subzistență”, efortul lor nefiind canalizat spre obținerea unui profit substanțial, ci, în principal, pe direcția asigurării unor surse suplimentare de venit.

„(...) am o pensie de 2.000.000 de lei. Și cu 2 milioane în fiecare lună mă duc și plătesc telefonul și curentul, și medicamentele nu-mi ajung să le cumpăr. Și atunci din ce să mai trăim? (...) Dacă vine cineva astăzi, la sfârșitul ăsta de săptămână, într-o cameră, am 500.000 de lei. Și aia îi bine, că măcar știu că am pentru pâine pe mâine sau pentru ce-mi trebuie. Deci la asta m-am gândit, nu ca să fac cine știe ce (...)” – Int. nr. 8.

Ceea ce ne determină, totuși, să vorbim de strategii de viață, în cazurile mai sus menționate, este faptul că acești mici antreprenori utilizează în acțiunea lor anumite „resurse” de capital. Este vorba, în cazul unei pensiuni, de o anumită „experiență locală” în agroturism (în sensul inițial al termenului³⁵, de cazare și servirea mesei în locuința țărănească propriu-zisă, nu într-un spațiu special destinat numai oaspeților) cu o vechime de aproape un secol [„(...) aicea o fost de pe vremea bunicilor soției o astfel de activitate. Bătrânul avea mereu musafiri, avea prieteni medici, avocați, care veneau aici fără să fie pensiune. Veneau pur și simplu la prieteni”], de o tradiție cultivată de-a lungul timpului de către respectiva familie [„Deci activitatea actuală, pensiunea, este o continuare a unei tradiții a familiei, o moștenire de la bunici (...) Și eu am foarte mulți prieteni, care au venit, și vin și acuma aici foarte des (...) Și asta m-a ajutat într-un fel să iau decizia amenajării unui spațiu de cazare” – Int. nr. 10]. Pe această experiență s-a grefat cea a unor regiuni similare ca relief din alte țări în acest domeniu, cunoscută de cei în cauză datorită posibilităților actuale de contact cu acestea [„(...) Am fost anul trecut în Germania și în Austria (...) Am fost într-o zonă rurală (...) toată lumea se ocupa de turism în zona respectivă. Se mai ocupau și cu altceva, dar pe lângă alte lucruri care erau, marea majoritate aveau pensiuni” – Int. nr. 10].

Celelalte două afaceri din domeniul agroturismului valorifică resursele de capital uman de care dispun cei care le-au pus în operă [„Am lucrat în branșă. Deci eu am fost șefă de complex, (...), deci am fost, am avut și diplomă de manager turistic. Deci asta am știut să fac și mi-o plăcut să fac (...) și am zis că vrem să continuăm. Și atunci am transformat casa (...)” – Int. nr. 8], respectiv cele de capital

³⁵ Vezi Aurelia Felicia Stăncioiu, *Dicționar de terminologie turistică*, București, Edit. Economică, p. 13.

„simbolic” (cultural) ale locației în care funcționează pensiunea [„*Ceea ce ofer eu este valoare istorică a cabanei. La intrare is pozele cum s-o construit cabana, cu L. Blaga (...) În antreul cabanei există afișată o poezie dedicată de L. Blaga fostului proprietar al cabanei*”]. Aceste resurse specifice fac ca respectiva locație (Cabana „Iubu”) să conteze atât ca pensiune agro-turistică, cât și ca punct de atracție pentru turismul cultural („*În fiecare an când se organizează la Cluj festivalul L. Blaga ne vizitează unii din participanții la festival*” – Int. nr. 9).

Revenind la tradiția familiei antreprenorului primei pensiuni („Casa Morar”), aceasta a fost preluată treptat și de alte gospodării din „vecinătate” – numele acesteia, Luna Molivului, sugerând un potențial natural (o luncă situată pe malul râului Drăgan, unde cresc molizi, ieșiți din semințe aduse de apă din amonte) în măsură să favorizeze apariția aici a unei microzone agroturistice bine conturate – , care practică și ele, deocamdată într-o formă mascată, agroturismul („*Ne vin oaspeți, adevărul îi că avem prieteni foarte mulți. Vin la noi foarte mulți dar fără bani, deci n-am cazat pe bani*” – Int. nr. 16). În această „vecinătate” din Valea Drăganului există deci, pe lângă câțiva „antreprenori efectivi”, și unii „antreprenori prin intenție”³⁶ în domeniul agroturismului. Aceștia sunt motivați în demersul lor atât de exemplul vecinilor, cât și de realizările în domeniu din alte zone ale țării, cu o geografie asemănătoare celei locale („*Eu m-aș apuca. Mi-am făcut rost de documentația pentru Sapard, pentru Phare, dar e greu. Am zis că așa încet o să facem aici sus două camere noi, o să începem și după aia vedem noi (...) am fost în ianuarie, februarie la Borșa-Maramureș. Orice căsuță, oricât de mică, or transformat-o în pensiune, în locuri de cazare (...)*” – Int. nr. 16]. Dar și în aceste cazuri este vorba tot de strategii „de subzistență”, agroturismul fiind conceput ca o activitate complementară celei actuale, cel puțin până în momentul în care el se va dovedi capabil să-și susțină din punct de vedere financiar promotorii („*Știți cum îi, dacă renunți la servicii după aia ce faci*”? – Int. nr. 16).

Transformarea acestora în „antreprenori efectivi” implică, însă, din ce în ce mai mult, un efort financiar care depășește posibilitățile materiale ale majorității gospodăriilor țărănești. Acest fapt este sesizat de un antreprenor din localitate implicat în alt gen de activitate economică, care afirmă că, pentru a fi rentabil, agroturismul presupune niște costuri pe care mica gospodărie țărănească nu le poate suporta sau care se amortizează într-un interval prea mare de timp pe care aceasta nu-l poate accepta, fiind necesară și în acest domeniu apariția unor „agenți economici” care să promoveze un „gen de turism care să fie rentabil” (Int. nr. 5). Viitorul agroturismului depinde, deci, de apariția unor agenți economici specializați în acest domeniu („*(...) nu cred că acest tip de agroturism va prospera. Nu cred că localnicul din Valea Drăganului va fi capabil în viitorul apropiat să-i ofere turistului condițiile minime obligatorii (...) Mici moteluri, hoteluri, cu siguranță vor prospera*” – Int. nr. 2], dar și, mai ales, de implicarea financiară substanțială a statului în acest domeniu de activitate³⁷.

³⁶ D. Sandu, *Spațiul rural al tranziției*, Iași, Edit. Polirom, 1999, p. 58.

³⁷ I. Mihăilescu, *op. cit.*, p. 316–317.

Apariția unor asemenea agenți este pe cale de a se realiza efectiv, în localitate fiind deja în construcție o clădire destinată activității de turism rural. Beneficiarul acesteia este o societatea comercială puternică (S.C. Hercules S.R.L., cu aproximativ 150 de angajați), proprietate a unui localnic, având inițial ca obiect de activitate exploatarea și prelucrarea primară a lemnului, iar ulterior și comerțul și alimentația publică. De altfel, în localitate mai există câțiva antreprenori implicați în exploatarea celor două resurse importante ale zonei, lemnul și piatra de carieră, precum și câțiva agenți economici a căror activitate este comerțul. Vorbind de resursele zonei, surprinde faptul că nu au apărut încă preocupări pentru exploatarea argilei, existentă aici din abundență, deși localitatea are o anumită tradiție în fabricarea artizanală a cărămizii pentru construcții (e adevărat, de către romi! și poate tocmai din acest motiv nu este luată în considerare), și, de asemenea, pentru dezvoltarea unor ferme zootehnice, Valea Drăganului încă oferind condiții pentru o asemenea activitate [„(...) aici s-ar putea face eventual o fermă ecologică pentru creșterea vacilor de lapte, pentru că sunt dealurile ăstea, terenurile sunt încă accesibile ca preț (...) Deci dealurile ar mai fi încă o posibilitate pentru că loc plat nu prea ai aici. Care-i plat și mai mare are valoare mai mare. Deci teren de două câpițe îl iei pe șes cu 60–70 de milioane iar pe deal cu 10 sau poate nici atâta” – Int. nr. 12]. În această direcție, trebuie menționat faptul că a existat o tentativă de antreprenariat în domeniul oieritului [„(...) trei familii tinere au încercat afaceri cu oi. Fiecare avea o turmă de oi” – Int. nr. 2], abandonată relativ repede datorită beneficiilor minime obținute. Pe de altă parte, specificul muncii în zootehnie [„Într-o fermă de animale este ca într-o uzină, ca într-o fabrică cu foc continuu. Aicea trebe să fii la animale încontinuu. Nu ai sărbătoare, nu ai nimic (...)” – Int. nr. 4] și cerințele Uniunii Europene vizavi de aceasta reprezintă, și ele, un obstacol serios în calea privatizării în domeniu.

Așa cum subliniază un interlocutor, bun cunoscător al locului și al oamenilor (este autor al unei monografii a Văii Drăganului!), ceea ce îi diferențiază pe acești întreprinzători de restul sătenilor, inclusiv de cei implicați în activitatea de agroturism, la care ne-am referit mai sus, este curajul de a apela la credite bancare, dublat de o anumită capacitate managerială și, în unele cazuri, de studiile de specialitate implicate de activitatea desfășurată.

„Privatizările s-o făcut numai prin împrumuturi bancare. O avut curaj și fiind și pricepuți, manageri buni, o știut cum să se ocupe de oameni, cum să-i atragă și oamenii s-o dus. O și făcut studii, o făcut școală” – Int. nr. 1.

Acești antreprenori sunt, în general, promotorii unor strategii „de succes”, bazate nu atât pe resurse de capital material, cât mai ales pe unele de capital uman, care, în opinia noastră, sunt indispensabile derulării unor afaceri de mai mică anvergură, așa cum sunt cele la care ne referim. Ceea ce îi caracterizează pe respectivii întreprinzători este, mai întâi de toate, faptul că ei sunt persoane cu pregătire de specialitate în domeniul afacerilor pe care le desfășoară. Astfel,

patronul cu cele mai bune rezultate în domeniul comerțului are studii superioare în domeniul economic, iar cel implicat în activitatea de transport a produselor de carieră este absolvent al învățământului superior tehnic. În plus, acesta din urmă și-a construit afacerea în strânsă legătură cu societatea comercială al cărei director de producție este [*„Am o firmă de transport agregate, în general transportă criblurile și agregatele, piatra din carierele Poieni, Bologa, Morlaca către diverși clienți (...) Categoric firma s-a dezvoltat în domeniul transportului de agregate prin faptul că eu lucrez aici în «Grandemar» și am informația cine cumpără, unde duce (...) Având informația în fața altora este sigur un avantaj”* – Int. nr. 2], dispunând, deci, și de resurse de capital relațional. Mai mult încă, aceștia sunt conștienți de importanța capitalului uman pentru bunul mers al firmei, selectându-și personalul în funcție de calitatea acestuia [*„Eu am apreciat angajații mei nu pentru ceea ce erau la momentul în care i-am angajat, ci pentru ceea ce am simțit eu că pot deveni (...)”*] și fiind dispuși să investească în pregătirea sa [*„Directoarea economică pe care am luat-o acum un an jumate era chelneriță, când o venit nu știa să deschidă calculatorul, acum știe contabilitate (...) Directoarea comercială nu a mai lucrat nicăieri, doar la mine în discotecă, la contabilitate primară am o fată care a fost educatoare (...) Am plătit un expert contabil să le școlarizeze (...)”* – Int. nr. 5]. Ei investesc, în unele cazuri, și în pregătirea unor membri ai propriei familii în vederea parteneriatului în afaceri și, în viitor, pentru preluarea și continuarea acestora [(băiatul – n.n.) *“a terminat liceul de informatică, o să facă ceva secție de mecanică la Politehnică, probabil că o să-l angajeze șofer aici la firmă, și dacă totul o să meargă bine va prelua firma (...) Asta îi ideea, să lucreze 4–5 ani ca șofer (...) Băiatul este de acord cu acestea, este deja șofer profesionist, are atestat profesional, va lucra vara aceasta o lună, două în Germania, știe engleza bine, a făcut în liceu câțiva ani de germană și sper că lucrând în Germania să-și însușească mai bine limba germană (...)”* – Int. nr. 2], dar nu ezită să renunțe la colaborarea cu aceștia atunci când ei nu se supun regulilor care guvernează activitatea firmei [*„(...) am zis că așa e bine: te duci să vezi pe pielea ta că trebuie să te trezești neapărat la șapte și că luna începe programul la 7:30 și nu la 11:00 (...) și că week-end-ul nu începe sâmbăta și că uneori nu există week-end nici sâmbăta (...)”* – Int. nr. 5].

Unii dintre acești antreprenori posedă și o anumită experiență profesională, provenită din activitatea desfășurată anterior momentului inițierii afacerii [*„(...)am acumulat experiență la o firmă multinațională, unde am învățat comerț (...) m-am specializat în marketing (...) Lucram pentru toată Transilvania analize de piață, audit, marketing (...)”* – Int. nr. 5], sau o oarecare experiență managerială, patronul S.C. Hercules S.R.L. conducând o perioadă mai lungă o unitate de alimentație publică locală. De asemenea, ei au o viziune mai largă asupra businessului, planul lor managerial vizând diversificarea afacerilor, canalizarea lor înspre sectoare în care investițiile se amortizează într-un termen cât mai scurt, precum și abordarea și dezvoltarea unor activități (comerț, turism) care depind mai puțin de unele resurse naturale epuizabile din zonă.

Pentru a-și „construi” și dezvolta afacerile, ei au recurs și recurg în continuare la credite bancare, asumându-și riscurile implicate de contractarea acestora, de economia capitalistă în general [„*Am început cu o mașină (...) am înființat firma de șase ani, am șase mașini. În fiecare an am mai achiziționat o mașină: în credit sau leasing. Se și câștigă, se și pierde, dar repet, trebuie să ai curaj*” – Int. nr. 2], uneori chiar pe cel al pierderii agoniselii de o viață a întregii familii [„*(...) ăsta (patronul S.C. Hercules S.R.L. – n.n.) s-a băgat în niște credite mari pentru a investi, că el n-a avut bani, a riscat, tot ce a avut a riscat, casă, tot*” – Int. nr. 17]. Sau în cazul în care au dispus de resurse financiare provenite din diferite surse, le-au investit în afaceri [„*Pe lângă ce mai adunasem eu și pământul de aici pe care l-am vândut, vroiam cu banii să-mi cumpăr o garsonieră (...) Le-am dat (părinților – n.n.) toate planurile peste cap, eu de banii ăia am cumpărat aparatură pentru discotecă (...)*” – Int. nr. 5] și nu în obiecte sau bunuri imobiliare, așa cum fac încă majoritatea localnicilor [„*(...) se gândesc cum să-și zugrăvească o cameră, cum să-și ieie o mobilă dacă au un ban. Dacă vând un teren, la fel, își iau mașină (sau) cumpără la copii un apartament*” – Int. nr. 16]. Ei au, deci, un comportament economic adecvat perioadei actuale și, în general, un mod de gândire total diferit de cel al majorității consătenilor lor, care nu sunt capabili sau dispuși să se adapteze la noile realități social-economice, fiind, după cum sublinia un interlocutor recent integrat în comunitate, chiar mulțumiți de starea lor actuală [„*Este departe capitalismul de ce se întâmplă aici. Și nici nu simte omul nevoia de așa ceva (...) Oamenii de aici simt nevoia de liniște, de liniștea și bunăstarea pe care și-o asigură, și-o asigură ei și să știți că nu se plâng. Din puținul pe care-l au se descurcă, nu se plâng. Nu au nevoie de nu știu ce. Ba dimpotrivă, dacă ar veni așa ceva peste ei i-ar șoca (...) ei sunt aceiași cum erau acum 20 de ani (...) Nu sunt alții (...) nici ca mentalitate, nici ca posibilități. Nimic nu s-a schimbat. Doar atât că și-au mai făcut o cameră, o încălzire centrală, ceva pentru confort propriu. Și-au cumpărat televizoare, frigidere, cam toată lumea are așa ceva*” – Int. nr. 15].

Valea Drăganului este, deocamdată, un loc liniștit, intrat într-o proporție infimă în vâltoarea economiei capitaliste și în logica proprie acesteia. Presiunea urbanului, fenomen specific societății moderne, manifest deja sub diferite forme și în ruralul românesc, mai cu seamă în cel situat în proximitatea marilor centre urbane³⁸, este resimțită aici mai ales pe componenta sa rezidențială, neexistând încă investitori străini zonei care să deruleze afaceri aici. Satul Valea Drăganului devine pe zi ce trece un loc preferat de retragere în perioada pensionării, atât pentru cei originari din localitate, cât și pentru străinii de aceste locuri, din țară sau chiar din afara ei [„*(...) sunt din Drăgan care se întorc, mai ales pensionari. Și sunt și clujeni și din alte orașe, persoane care vin și-și iau terenuri în zonă pentru a-și construi case. Sunt, sunt mulți care vin să cumpere teren din Cluj, din Zalău, din*

³⁸ Vezi: A. Negru, *Comunitatea rurală între global și local. Studiu de caz în zona periurbană a Clujului*, „Anuarul Institutului de Istorie «George Bariț» din Cluj-Napoca”, Series Humanistica, IV, 2006, p. 77–108.

Oradea. Majoritatea le cumpără ca să-și facă o casă de vacanță sau care poate vor să se stabilească aici la pensie” – Int. nr. 10; [„(...) am auzit că mulți pensionari din Occident vor să vină să se stabilească definitiv aicea. O fost la mine doi pensionari din Olanda că vor să-și facă casă aicea (...)” – Int. nr. 9].

Asemenea strategii „de retragere” sunt deci caracteristice mai ales persoanelor de vârstă a treia, pensionari sau pe cale de a dobândi acest statut, deși există și cazuri de reîntoarcere a unor familii sau persoane mai tinere, originare din localitate, care și-au pierdut locurile de muncă din urban [„Vin cei care au părinți, cei care au lucrat la oraș și poate nu mai au unde să lucreze, se mută aicea (...) Și acum știu o familie care o venit de la Timișoara, o cumpărat o casă aicea (...) părinții lor au fost din Drăgan și s-au întors aici” – Int. nr. 18]. Ele au la bază atât rațiuni economice, mai ales în cazul celor originari din localitate („Au lăsat apartamentul la copii și au venit aici la casa părintească și duc o viață liniștită. Vin aici și cu pensia obținută în urma unei munci de o viață, trăiesc foarte bine” – Int. nr. 12), cât și rațiuni care țin de „confortul” psihic asigurat de viața la țară [„Aicea ai o ocupație și totul îi mai sănătos, nici nu se compară (cu orașul – n.n.), Aerul de aicea, liniștea (...)” – Int. nr. 9], de locuirea într-o zonă remarcată, deopotrivă, pentru peisajul natural deosebit, pentru situarea în proximitatea unor căi de comunicație importante, ca și pentru condițiile de trai apropiate de cele din urban [„(...) zona o vedeți cum e, nu trebuie să o laud. Să stai numa așa să te uiți pe dealurile alea și pădurile alea e o frumusețe. Aicea îi tot confortul (...) adică ai încălzire centrală, televiziune, abonament la ziare (...)” – Int. nr. 15]. Trebuie menționat însă faptul că o parte dintre acești noi veniți se implică în viața economică locală, inițiind și derulând diferite afaceri, unele dintre acestea de succes. Așa cum este cazul brutăriei, renumită în toată zona, construită de o familie revenită din Cluj după retragerea din activitate [„(...) după ce s-au pensionat s-au întors aicea, că aicea aveau locuință și proprietate. O venit, s-o întors acasă, și-o vândut casa din Cluj, cu banii, cu ce o mai avut resurse, o rezolvat brutăria” – Int. nr. 1] și preluată de fiul acesteia, care, l-a rândul său, și-a abandonat, cel puțin temporar, profesia de medic veterinar și locuința din oraș, pentru a continua afacerea inițiată de părinți.

Dacă astfel de strategii vor continua să se manifeste și în viitor, iar localnicii vor fi mai receptivi față de solicitările potențialilor cumpărători din afara satului [„(...) oamenii nu sunt dispuși să vândă. Fiecare are căsuța lui (...) Sunt oameni care locuiesc aici, care când nu vor mai fi, au nepoți, au copii care nu locuiesc aici, dar nu sunt dispuși să vândă (...)” – Int. nr. 16] și mai rezonabili [„Îs dispuși să vândă, dar îs nerealiști (...) este mentalitatea asta că dacă vrea cineva să cumpere zic: «lasă că are bani» și atunci hai să-l jupoi” – Int. nr. 19], „lupta” pentru teritoriul său, aflată deocamdată aici într-o formă incipientă, se va accentua. Valea Drăganului va deveni, probabil, datorită cadrului său natural și a celui construit, un loc preferat de „retragere”, „un mega-sanatoriu” (Int. nr. 12) pentru populația urbană din cele trei centre urbane situate la aproximativ aceeași distanță

de localitate, Cluj-Napoca, Oradea și Zalău. O asemenea postură, de locație de rezidență permanentă sau temporară pentru urbani, deocamdată pentru cei retrași din activitate, dar în perspectivă, probabil, și pentru cei activi profesional, ar constitui în cazul satului Valea Drăganului, ca de altfel și în cel al altor localități rurale care dispun de condiții asemănătoare – cadru natural deosebit, infrastructură edilitară și servicii, acces la căi de comunicație importante –, o alternativă viabilă de dezvoltare la cea considerată „clasică” pentru mediul rural, bazată în principal pe dezvoltarea agriculturii³⁹.

Lista persoanelor intervievate

Int. nr. 1: I. L., 70 ani, și L. L., 70 ani, cadre didactice, pensionari.

Int. nr. 2: L. G., 45 ani, subinginer, director tehnic „Grandemar” și patron firmă de transport.

Int. nr. 3: L. M., 65 ani, inginer, pensionar.

Int. nr. 4: I. D., 46 ani, tehnician veterinar, primarul comunei.

Int. nr. 5: C. D., 37 ani, economist, patron firmă de comerț.

Int. nr. 6: G. N., 46 ani, învățător, viceprimar.

Int. nr. 7: D. F., 46 ani, brigadier silvic.

Int. nr. 8: I. G., 57 ani, și A.G., 50 ani, patroni pensiune turistică.

Int. nr. 9: C. D., 61 ani, și V. D., 56 ani, pensionari, proprietari pensiune, reînțorși din Cluj.

Int. nr. 10: N. M., 45 ani, tehnician silvic, patron pensiune.

Int. nr. 11: D. P., 71 ani, maistru școlar, pensionar reîntors din Cluj.

Int. nr. 12: C. L., 32 ani, medic veterinar, patron brutărie venit din Cluj.

Int. nr. 13: V. M., 66 ani, și D. M., 64 ani, învățători, pensionari.

Int. nr. 14: I. C., 61 ani, preot.

Int. nr. 15: L. P., 70 ani, avocat, pensionar venit din Cluj.

Int. nr. 16: N. N., 38 ani, lucrător comercial.

Int. nr. 17: G. L., 70 ani, pensionar, fost șef serviciu poștă Cluj.

Int. nr. 18: R. F., 39 ani, impiegat de mișcare CFR.

Int. nr. 19: M. O., 53 ani, optician din Cluj-Napoca, proprietar casă de vacanță.

Int. nr. 20: I. P., 65 ani, pensionar, muncitor forestier.

³⁹ Vl. Pasti ș.a., *op. cit.*, p. 65.